

ANTONIA MANOT

«Semearena gertatu baino lehen ere, jendeak ikaragarri lagundu zidan hemen»

1975eko irailak 27. Franco azkenetan, Juan Carlos I.a Borboikoa ordezeko izendatua. Bost fusilatu: Txiki, Otaegi, Sanchez Bravo, Baena, Garcia Sanz. Txikiren ama da Antonia Manot. Zalamea de la Serenatik Zarautza, Bartzelonatik barrena...

| MIEL A. ELUSTONDO |

Argazkiak: Dani Blanco

ANTONIA MANOT

Antonia Maria Manot...

Manotas ginen herrian, Antonia Maria Manotas Garcia izan naiz ni beti, eta Manotas Garcia izan dira beti nire senideak ere. Horretan, nire Jon hil zen garaian, hasi dira Bartzelonan eta ez zela Manotas deiturarik inon agertzen! Manot jarri zioten Joni. Nik, berriz, Manotas ginela esaten nuen, nolatan jarriko zioten, bada, Manot! Nire Mikelek [semerik zaharrena] erregistrora jo zuen, Manotas bila, alegia, baina ezetz, han ez zela Manot besterik agertzen, herriko jendeak sortua izan behar zuela Manotas horrek.

85 urte dituzula esan zidan zure seme Kepak.

1929koa naiz, ekainaren 14koa, Zalamea de la Serenan jaioa [Badajoz, Extremadura]. Hango herrietan ederrena! Inguruan dira Esparragosa, El Puerto, Higuera, Monterrubio... Oso herri txikiak, ez mediku ez beste, auzo dira kasik. Aldiz, Zalamea de la Serena bada herri.

Laborariak zineten etxean.

Laborari zailduak. Gurasoek lurra zuten, garia, oloa eta gainerakoak ereiten zituzten. Mandoak zituzten laborantzarako. Huraxe zuten ogibidea. Urtean behin, zerria hilko zizuten, eta handik txorizoa, solomoa, odolkia... etorriko ziren.

Etxean laborariak, baina zu ez zinen, horratik, sorora askorik joaten...

Etxeko andereñoa nintzen eta! Bost senide ginen, bi mutil eta hiru neska, neu zaharrena, eta andereñoa! Haiek aitarekin joaten ziren sorora egunero, mandoak hartuta. Andereño hau, berriz, jostera joaten zen. Gurasoek erabaki zuten, nik ez nuen horretan parterik izan. Inondik ere, Antonia Maria zen haien nahiena. Etxe haietan zaharrena zen behinena. Gurean, nil

Zalamea de la Serenatik Zarautza etorri zineten.

Lehenengo, nire ahizpa, Anita, orain Zalamean dagoena. Huraxe etorri zen lehenengo, senarrarekin. Lantegi batean hasi zen hemen lanean. Haren atzetik, nire anaia Fernando eta nire gurasoak etorri ziren. Ni han geratu nintzen, artzain batekin ezkondu. Ardi artean, kito andereño izatea! 21 urte nituen ezkondu nintzenean, esperoan nengoela. Gero, bata bestearen ondoren etorri ziren umeak, zazpi; gainera, abortu bat eta hil zitzaidan beste bat, bederatzi denera. Bost ume nituen hona etorri ginenean, eta ordurako hemen zen zaharrena, Mikel, nire gurasoekin. Niri karga arintzeko ari ziren.

Mikele I

"Etxepekoa genuen emakumea, baina etxetz aldatua dago orain. Oso lagun onak ginen. Eta ezer behar nuenean, hantxe beti Mikele. Gizona eta bi ume zituen, baina Mikele beti niri laguntzen, honetan eta hartan eta behar zenetan. Ahizpa baino gehiago izan dut. Bartzelonara joan behar izan nuenean, Bartzelonara etorri zen nirekin! Militarrek ikustera joan ginen, erruki eske, Jon salbatzeko eskatzera. Kapitain batek hartu gintuen, behintzat: 'Ez dago egin litekeenik. Miraria gertatzen ez bada, akabo!', esan zigun".

60ko hamarkadan hemen zineten zuek, 1962an hor nonbait.

Bai, nire Mikelek hemen egin zuen eta jaunartzea, nire gurasoekin. Zuk gauza asko dakizu nitaz, e!

Zer edo zer irakurri dut han eta hemen. Azkena, Bernardo Atxagak egin zizun elkarrizketa *Erlea* aldizkarian.

Pozten nau baten bat nitaz gogoratzea!

Jendea zutaz gogoratu dela esan izan duzu beti, zenbat jende etorri zaizun etxera Jon hil eta gero.

Bai. Zuk ez dakizu zenbat balio duen horrek semea galdu duen ama batentzat! Jendearen emana etxean. Estimatu hori. Nik semea galdu nuen, berak esan zidan bezala, baina asko irabazi nituen Euskadin! Jonena gertatu eta gero, ni kalean batera edo bestera eta, parean, hiru-lau gazte, bikainak, batere ezagutzen ez nituenak: "Agur, ama! Agur!". Zalameatik hona etortzea zerua izan zen niretzat, baita nire semearena gertatu baino lehen ere, jendeak ikaragarri lagundu zidan eta. Zerutik jaitsia bezala erori nintzen Zarautzen, denek laguntzen zidaten.

Itsasoa behin ere ikusi gabea zinen Zarautza baino lehen!

Baita zera ere! Honek atera behar dizkigu babak eltzetik! Putzu txar bat baino ez zen han, buru gainean otarra hartuta arropa garbitzera joaten ginena. Aska baten modukoa zen, Zarautzik Getariara dagoen distantziara, arro-

NORTASUN AGIRIA

Antonia Maria Manot Garcia (Zalamea de la Serena, Extremadura, Espainia, 1929). Frankismoaren hondarrean, 1975eko irailaren 27an, fusilatuta zituzten bost borrokalarietako baten ama da, Jon Paredes Manot "Txiki"rena. Semea bidegabe hil zioten amaren lekukotasuna da Manot, eta, horrekin batera, etorkinaren historia bizia.

Antonia Manot, Jon Paredes "Txiki"ren hilobi aurrean, seme-alabetako bi atzean dituela.

pa garbitu eta lixiba jotzekoa. Garbitu ondoren, hartu atzera otarra buru gainean eta Zalameara. Hura ez zen bizimodua! Hura lanean akabatzea zen! Bizimodua hemen dago.

Hemen ere bazen lana. Hogeita hamabi urtez frantziskotarren ikastetxean egin zenuen lan, sukaldean zerbitzatzen.

Familia hazi behar nuen! Etorri eta laster hasi nintzen haiekin lanean. Fraideak gazte-gazte,

lirain eta lerdan... Mutil ederrak, gero! Ez zidatelako eskatu, bestela, ikusiko nukeen! Kar, kar, kar. Hamabietatik laurak arte egiten nuen lan fraideetan. Laurogei umeri zerbitzatzan nien janaria, neuk bakarrik. Tira, batzuetan han etortzen zen frai Bartolo: "Izerditan zaude. Lagunduko dizut". Lanean hasi eta bi hilabetera, aita Biainek hots egin zidan: "Antonia Maria, zuzendaritza bildu da eta erabaki dugu semeak lanean hasi eta etxera dirua ekarri artean behar beste ogi eramateko etxera". Sei urtean ekarri nuen ogia etxera, Mikel eta Jon lanean hasi arte. Neuk esan nien frantziskotarrei: "Nahikoa, semeak lanean ari dira, ez dut ogi gehiago eraman beharrik izango. Eskerrik asko!". Fraideek lagundu, bai horixe!

Mikel eta Jon, bi zaharrenak.

Mikel aitona-amonekin hazi zen hemen aurrea. Osaba-izebak ere hemen zituen. Hemen egin zuen jaunartzea, fraideetan hasi zen ikasten. Gainerakoek ere frantziskotarren ikastetxean ikasi zuten, lanean hasi ziren ikasketak egindakoan.

Mikele II

"Jon hil eta gero, iluntze batean, gizon batzuk sartu ziren hona, etxera. Hemen, nire umeak, fraide bat eta ni geunden. Galdezka eta joka eraso ziguten. Nik, burua odoletan, eskaileran behetik gora Mikeleri hoska, 'Mikele, Mikele, umeak akabatu nahi dizkidate'. Eta hantxe Mikele goitik behera, auzoei hoska: 'Irtan denok etxetik, Antonia akabatu nahi dute!'. Gizon haiek zalaparta aditu zutenean, nire etxetik irten, autoan sartu -ingurua dena ilunpetan zegoen-, eta hanka egin zuten. Gu odoletan, umeak negarrez... Orduan ere, hantxe Mikele. Beti ondoan izan dut emakume hori".

AZKEN HITZA

Zapata takoien hotsa

Antonia Manotek inoiz esanak, Jokin Urainek *Agurra eta Ohorea* liburura aldatuak: "Hileta eguna izugarria izan zen. Etxeko txikiek koroa bana zeramatela abiatu ginen. Etxetik irten eta elizara gindoazen trenaren pasabidetik. Lehenago, berrogei edo berrogeita hamar polizia etorri eta gerarazi gintuzten. Jendea negarrez, koroa haiek, isiltasun hura... zapata takoien hotsa besterik ez zen aditzen. Entzuten ari naiz oraindik".

Eta gero, zer gertatu zen? Ezer sumatzen zenuen?

Hasieran, ezer ez. Bestelakoan, Jonena gertatu baino lehen, ezer ez. Izan ere, gu Extremadurakoak ginen, euskara hemengo hizkuntza zen, baina ez zitzaigun gurea iruditzen. Egoista izatea zer den!, ez zitzaigun gurea iruditzen. Tira, gogoratzen naiz Plásticos Zarauz lantegian ari zela Jon. Eguerdian bazkaltzera etorri eta esaten zidan: "Ama, zertan ez duzu euskaraz ikasten?", "asko kostatzen zaidalako, ene umea!". Hitz batzuk esaten zizkidan euskaraz nire Jonek, baina airean

ahazten zitzaizkidan. Lehenengo, Juan zen hura, baina Jon nahi zuen: "Ama, Juan luzeago ez da, bada! Jon motxago da!". Haren kontuak. Lagunekin mendira joan, menturaz, eta, itzulian, lau-bost lozaku Jonen logelan. "Jon, eta lozaku hauek?", "lagunek utziko zituzten, ama". Holaxe.

Noiz jakin zenuen Jon falta zitzaizula?

Abuztuan. Uztailean, beharbada. Eta irailean hil zuten! Azken ordu arte jardun zuen lanean, Zarautzen lehenengo, Zumaiko Xey lantegian gero. Hil zutenean, gutun-azala bidali zidaten Zumaiko lantegitik. Diru mordoa! Ikusi nuenean izutu nintzen! "Ezin da izan, kontua txikiagoa da, seguru". "Hartu, mutil maitagarria zen", esan zidaten. Zumai-ko langile haien artean batu zuten dirua.

Bizpahiru aldiz ikusi zenuen, etxetik alde egin eta gero ere...

Tira, Jon etxetik joan eta Donostian ikusi nuen, Iparraldean, eta Zumarraga inguru horretako herri txiki batean. Gogoan dut Zumarragako hori, erroskilak eraman nizkiolako: "Hara, nire lagunak ez dira gaur haserre izango", esan zidan. Donostiakoa hunkigarria izan zen. Nik banekien saltsa zegoela,

Imanol Murua

“Hil zutenean, militarrek ez ziguten gorpua Zarautza ekartzen utzi. Han, hiru familiei hilobi bana eskaini ziguten. Pons Rovira familiaren panteoian egon zen, haiek ere semea zuten preso. Handik hamabost hilabetera ekarri genuen Jonen gorpua Zarautza. Harrezkero bakean da. Horretan ikaragarri lagundu zigun orduko alkateak, Imanol Muruak. Hari eskerrak!”.

baina ez saltsa lodi hori! Mikelek esan zidan Jonek anaia txikienak ikusi nahi zituela. Hala-koxea zen! “Bada, goazen”, esan nion nik. Eta Mikelen autoa hartu eta joan ginen, Jonek Kepa eta Perdi ikusteko. Izenak euskaratuak dituzte epaitegian; lehen Pedro eta Fernando ziren. Fernandori, euskaraz, Perdinanda jarri zioten, baina oso luzea da, eta Perdi esaten diogu. Parte zaharrera joan ginen, hantxe gu autoan, zain, Jon nondik azalduko. Halako batean, mutil altura txikiko bat, ondo jantzia, kartera moduko bat gal-tzarbean, betaurrekoak... Irakaslea ematen zuen. Ez nuen ezagutu! Mozorrotuta zeto-rreren. Ez zen nik ezagutzen nuen Jon. Eta hango muxuak! Nik ez nekien ezer politikaz, nik neure semea nahi nuen!

Bartzelonan ere ikusi zenuen...

Joan nintzen, baina ez zidaten ikusten utzi. Eguna eman nuen kartzela barruan, zain, ikusi-ko ote nuen, ilundu eta itxi zuten arte. Bada, ez zidaten utzi. “Ea bihotzik duzuen, agurtu egin nahi dut!”. Bada ez zidaten utzi azken agurra ematen. Txakurra bezala eduki zuten... Epaiketan ikusi nuen azkena. Alde batean, guardia zibil mordoia, Jonen ingur-ruan; bestean, gu, jarrita. “Ezin diot nire semeari muxurik eman, ala? Ezin diot muxu-rik eman!” Hitz egin zuten, nonbait, eta baietz, muxu bat. Eta joan nintzen eta muxu eman nion. Eta esan nion, dena guardia zibi-lez inguratuta geundela: “Badakizu zer egin behar dizuten?”. “Bai, ama, badakit, harrapa-

tu nindutenetik!”. Zer edo zer ikusi nion eta alkandora lepoa jaitsi nion pixka bat. Ubeldu-ta zuen dena: “Oi, umel, zer egin dizute? Nola daukazu gorputza?”. “Bai, ama, holaxe! Kaputxaduna etortzen zitzaidan, eta esaten zidan: ‘Vasco-extremeño, gogorra haiz, gero! Hiregatik ez duk inor eroriko!’”. Eta Jonen azken hitzak, niri esan zizkidanak: “Ez larri-tu, ama, seme bat galduko duzu, baina hain-bat irabaziko dituzu Euskadin”. Eta halaxe izan da.

Militarrek ez zizuten utzi semeari azken agurra ematen. Zure seme Mikelek agurtu zuen herio-tzako orduan, fusilatu zuten momentuan.

Ez genuen bakarrik utzi nahi. Dio Mikelek inoiz ez duela ahaztuko Jonen begirada hura. Ezin da ahaztu. Nik ez nuen barrenik izango, ezingo nukeen... Harrezkero, bai, izanak gara Bartzelonan eta hil zuten lekuan. Abo-katuekin ere izan ginen han [Marc Palmes eta Magda Oranich] eta, azkena Kataluniara joan garenean, hil zuten lekura joan ginen, ikurri-na jarri, loreak... Xafla bat ere badute nire Jon hil zuten lekuan. Hala ere, ekitaldia denean jarri, eta ezer ez denean jaso egiten dute, eraman egiten dute bestela.

39 urte dira aurren zure semea eta beste lau lagun fusilatu zituztela. Nola igarotzen dituzu orain irailaren 27ak?

Urte asko dira, eta onartzera iristen zara. Baina beti gogoratzen duzu. Hala ere, berak sinesten zuenarengatik hil zen. Irailaren 27 hartan Txiki hil zuten, hil zuten Otaegi, eta hil zituzten beste hiru lagun Madrilan. Ez da haien izenik entzuten. Haietako baten arre-bak, bai, hitz egiten du [Flor Baena]. Beste batek familiarik ez du [Ramon Garcia Sanz]. Hirugarrenak ere, [Jose Luis Sanchez Bravo] familia handirik ez, nonbait. Gainera, badakizu, Madrilan, eta han ez dago ezer egiterik... ■

TALLERES MITXELENA S.COOP.

Torno bertikala: Ø 4.200 x 2.000
Fresadora: 10.000 x 3.500
Barrenatze mekanizatua

Talleres Mitxelena, S.Coop.

Eziago Poligonoa • Zikuñaga Auzoa • 20120 HERNANI (Gipuzkoa)
T 943 55 25 12 - 16 • F 943 55 28 16 • info@talleresmitxelena.com

www.talleresmitxelena.com